

АНОТОВАНИЙ ЗВІТ **про діяльність Спілки економістів України** **за 2022 рік**

За заг. ред. академіка АЕН України,
професора В.В. Оскольського (у скороченій редакції).

Для громадської організації «Спілка економістів України» (далі по тексту – Спілка, або СЕУ), як і для всього Українського народу, минулий 2022 р. став роком вкрай важких випробувань в історії нашої держави. Члени Спілки за звітний рік підготували ряд проектів законів, значну кількість наукових доповідей та доповідних записок, звернень, аналітичних та стратегічних документів, присвячених актуальним питанням роботи господарства країни під час війни та повоєнної реконструктивної відбудови економіки і державного управління на нових засадах, з урахуванням статусу України як держави-кандидата у члени ЄС. Наукові секції та регіональні осередки Спілки організували круглі столи, наукові форуми тощо, як всередині країни, так і за кордоном із зарубіжними партнерами (як правило в онлайн форматі).

Повоєнне відновлення буде неможливим без визначення стратегічних цілей розвитку і його довгострокового планування, здійснення раціональних і виважених трансформацій суспільного життя. З огляду на викладене, понад тридцятирічна історія Спілки, яка пройшла через усі випробування, що випали на долю незалежної України, повинна бути усвідомлена як безцінний досвід, що стане запорукою майбутнього нашої держави. Сміливість, активність та наполеглива праця, минулі надбання та майбутні інтелектуальні звершення творять історію тут і зараз і всі ми причетні до цієї власної та колективної творчості в епоху великих випробувань.

ОСНОВНІ ПОКАЗНИКИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО СТАНОВИЩА УКРАЇНИ ЗА ПІДСУМКАМИ 2022 РОКУ [1,2]

Загальноекономічні показники. Номінальний ВВП за 2022 р. становив 5 191,03 млрд грн у фактичних цінах, а у розрахунку на одну особу склав 126 152,3 гривень. Реальний ВВП зменшився порівняно з 2021 р. на 29,1% (у постійних цінах 2016 р.) (Табл.1).

В доларовому еквіваленті ВВП зменшився за 2022 р. з 199,7 млрд до 160,5 млрд дол. США (– 19,6%). Це найбільше річне падіння економіки за всю історію України, втім є меншим, ніж очікували більшість експертів на початку повномасштабного вторгнення, коли оцінки скорочення ВВП варіювалися в межах 40-50% і більше. Основною причиною падіння ВВП стали повномасштабні військові дії на території України, розпочаті 24 лютого 2022 р., та пов'язані з ними наслідки.

Роки	Обсяг ВВП у фактичних цінах, млрд. грн	У постійних цінах 2016 р., % до відповідного періоду попереднього року	
		зміна обсягу	зміна дефлятора
2010	1079,3	4,1	13,7
2011	1300,0	5,5	14,2
2012	1404,7	0,2	7,8
2013	1465,2	0,0	4,3
2014	1586,9	- 6,6	15,9
2015	1988,5	- 9,8	38,9
2016	2385,4	2,4	17,1
2017	2983,9	2,5	22,1
2018	3560,6	3,4	15,4
2019	3978,4	3,2	8,2
2020	4194,1	- 3,8	9,8
2021	5459,6	3,4	25,1
2022	5191,03	- 29,1	34,3

Споживання в умовах повномасштабної війни скоротилося на 16,9%. Падіння відбулося, насамперед, за рахунок приватного споживання, що пов'язано зі зменшенням доходів населення в реальному вимірі та з рекордною міграцією унаслідок високих безпекових ризиків. У результаті кінцеві витрати домогосподарств за підсумками року скоротилися на 26,7%.

Водночас, з огляду на стрімке зростання видатків на безпеку та оборону, програми соціального захисту, а також порівняно стійке фінансування інших бюджетних напрямів (зокрема охорони здоров'я), споживання державного сектору в цілому за рік зросло на 18%.

У 2022 р. значно збільшилися кінцеві споживчі витрати некомерційних організацій, що обслуговують домашні господарства (на 37,7%). Це насамперед відображає стрімке зростання волонтерського руху, а також роботу інших недержавних громадських організацій.

Згідно з оцінками Мінекономіки України Зведений індекс виробництва товарів та послуг за основними видами економічної діяльності (ЗІВ) за підсумком 2022 р. зменшився на 37,6% (у 2021 р. зростання на 4%) [3].

Промисловість. За підсумками 2022 р., порівняно з попереднім роком, індекс промислової продукції становив 63,1% (за 2021 р. – 101,9%). Згідно з даними Мінекономіки України у добувній промисловості і розробленні

кар'єрів за 2022 р. індекс промислової продукції становив 69,9%, зокрема у добуванні металевих руд – 38,3%, сирової нафти та природного газу – 91,6%, вугілля – 92,3%, у переробній промисловості – 58,8%, постачанні електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря – 69,3%, у текстильному виробництві, виробництві одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів – 73,4%, у виготовленні виробів з деревини, виробництві паперу та поліграфічній діяльності – 64,3%.

На підприємствах із виробництва коксу та продуктів нафтоперероблення індекс випуску продукції склав 33,4%, виробництва хімічних речовин і хімічної продукції – 38%, основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів – 70,16%.

У металургійному виробництві, виробництві готових металевих виробів, крім машин і устаткування, у 2022 р. порівняно з попереднім роком, індекс випуску продукції склав 37,5%, у машинобудуванні, крім ремонту і монтажу машин і устаткування, – 56,9%, машин і устаткування – 40,6%, у виробництві меблів, іншої продукції з деревини, ремонті і монтажу машин і устаткування – 58%, у виробництві харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів – 77,9%.

Зведений індекс виробництва товарів та послуг за основними видами економічної діяльності (ЗІВ) відображає динаміку діяльності виробничої сфери національної економіки у відповідному періоді. ЗІВ розраховується на базі звітних/оціночних даних по індексах фізичного обсягу виробництва ВЕД «Сільське господарство», ВЕД «Промисловість», ВЕД «Будівництво», ВЕД «Транспорт» та ВЕД «Оптова та роздрібна торгівля». Зважаючи на те, що виробнича сфера в обсязі ВВП займає понад 55%, ЗІВ має тісний кореляційний зв'язок з динамікою ВВП. Оціночний показник ВВП розраховано у 2022 р. з використанням методів непрямого розрахунку, інструментів моделювання та попередніх квартальних даних Держстату.

Сільське господарство. Згідно з даними Мінагрополітики України у 2022 р. врожай зернових та зернобобових культур склав 54,5 млн т, що на 36,7% менше порівняно з рекордним 2021 р., соняшнику – 10,5 млн т (менше на 35,7% проти 2021 р.), цукрового буряка – 9,1 млн т (менше на 16,1% відповідно). Виключенням стали соя та ріпак, через більшу порівняно з 2021 р. площу збору вдалося отримати більший врожай: ріпака – 3,2 млн т, що на 10,4% більше врожаю 2021 р., та сої – 3,7 млн т, що на 7,1% більше, ніж за 2021 рік. [4]

Значної шкоди також зазнало **тваринництво**, виробничий процес якого неможливо тимчасово зупинити через активні військові дії, що і змусило функціонувати ферми у небезпечних умовах як для працівників, так і тварин. Постійні обстріли призвели до руйнування ферм, через логістичні проблеми виникли складнощі з кормами та збутом готової продукції. Додатковим викликом у кінці року стало відключення електроенергії, що призвело до переривання виробничих процесів

(відкладання доїння та годівлі, зупинка вентиляції, обігріву та освітлення, тощо) і змушувало виробників, з метою забезпечення обслуговування за рахунок інших джерел енергії, скорочувати поголів'я тварин. Як наслідок, значне падіння спостерігалось у виробництві всіх видів тваринницької продукції.

За результатами 2022 р. виробництво м'яса всіх видів скоротилося на 11% порівняно з 2021 р. та було на рівні 3,0 млн т, молока – 7,7 млн т (–12%) та яєць – 11,6 млрд шт (–18%). Основними причинами цього були: окупація частини виробничих потужностей; руйнування виробничих потужностей та фізична загибель частини поголів'я під час бойових дій; тимчасове розривання виробничого ланцюга забезпечення підростаючим поголів'ям на початку війни в невизначених умовах (в основному стосується птахівництва) та інші.

Незважаючи на блокування російськими військами морських портів, котрі були традиційним експортним шляхом для України, завдяки значним відвантаженням на початку року напередодні війни, використання альтернативних маршрутів через західні кордони та роботі «зернового коридору», за підсумками 2022 р. було експортовано 38,4 млн т зернових культур, що на 24% менше аналогічного показника 2021 р., 7,9 млн т олійних культур (в 2,1 рази більше ніж у 2021 р.) та 4,6 млн т рослинних олій (– 17%). Динаміка зростання експорту олійних культур пояснюється зменшенням експорту продуктів їх переробки (олії й макухи) та необхідністю аграріїв отримувати кошти для здійснення своєї подальшої діяльності. В основному це стосується насіння соняшнику. Ця тенденція є характерною для всієї української економіки, оскільки зменшується виробництво продуктів з доданою вартістю.

Найбільш болючою та вагомою проблемою для подальшої діяльності аграріїв є збільшення розриву між світовою та внутрішніми цінами. Якщо до початку війни цей розрив становив близько 40 дол. США у розрахунку на тонну зернових культур, то на початок 2023 р. склав близько 150 дол. США на тонну. А це додаткові витрати виробника, які включають логістичні затрати, страхування та всі ризики, котрі тепер несе лише українська сторона. В таких умовах важко говорити про рентабельність виробництва і це напряму впливає на наступну посівну, яка буде надзвичайно складна через обмеження фінансових ресурсів.

Проте, незважаючи на виклики, аграрії у 2022 р. змогли вистояти і забезпечити продовольством не лише Україну, але й залишитися його постачальником на світових ринках.

Будівництво. Індекс будівельної продукції у 2022 р. порівняно із 2021 р. становив 65,1%. Протягом 2022 р. зменшився обсяг будівництва: житлових будівель – на 60,3%, нежитлових – на 63,6%.

За 2022 р. порівняно з попереднім роком капітальні видатки зведеного бюджету скоротилися на 37,1%, що відобразилося на падінні обсягів будівництва інженерних споруд на 67,1% (+ 4,6% у 2021р.).

У 2022 р. в Україні прийнято в експлуатацію: 7 110,2 тис.м2 загальної площі житлових будівель, 2 493,1 тис. м2 нежитлових будівель.

За 2022 р. порівняно з 2021 р. площа нежитлових будівель скоротилася на 49,6%. Найбільше скорочення – у введенні в експлуатацію будівель торговельних (на 71,3%) та будівель нежитлових інших (на 57,7%).

У цілому загальна площа прийнятих в експлуатацію житлових будівель (включаючи дачні й садові будинки) у 2022 р. зменшилася на 37,8%, найбільше скорочення мало місце у введенні в експлуатацію гуртожитків (на 79,6%) та багатоквартирних будинків (на 38,7%).

Зовнішня торгівля. У 2022 р. **експорт товарів** становив 44,1 млрд дол. США, або 64,9% аналогічного показника за 2021 р., **імпорт** – 55,3 млрд дол. США, або 75,9% від рівня 2021 року. Негативне сальдо склало 11,1 млрд дол. США (у 2021 р. також негативне – 4,8 млрд дол. США). Коефіцієнт покриття експортом імпорту становив 0,80 (у 2021 р. – 0,93). Зовнішньоторговельні операції проводились із партнерами з 233 країн світу. Європейський Союз (ЄС) є головним торговельним партнером України. Згідно з даними Мінекономіки України⁵ за результатами 2022 р. питома вага торгівлі товарами та послугами з ЄС склала 53,6% від загального обсягу торгівлі України (у 2021 році – 39,1%) [5].

Для уникнення подвійного обліку загальні обсяги товарів та послуг розраховані за формулою: усього (товари і послуги) = товари + послуги – вартість послуг для переробки товарів з метою реалізації за кордоном.

Обсяг експорту товарів та послуг до країн ЄС склав у 2022 р. 30,6 млрд дол. США і зріс на 1,1% порівняно з 2021 р., імпорт товарів і послуг з країн ЄС склав 28,7 млрд дол. США і зменшився порівняно з 2021 р. на 11,1%.

Обсяг експорту товарів до країн ЄС становив 27,9 млрд дол. США та збільшився порівняно із 2021 р. на 4,1%.

Імпорт товарів із країн ЄС проти 2021 р. зменшився на 6,7% і становив 27,0 млрд дол. США. Найбільшу питому вагу в імпорті товарів із країн ЄС мали: енергетичні матеріали – 24,0%, засоби наземного транспорту, крім залізничного, – 10,8%, реактори ядерні, котли, машини – 7,1%, пластмаси, полімерні матеріали – 5,0%, фармацевтична продукція – 4,8%.

За 2022 р. експорт послуг становив 9,2 млрд дол. США, імпорт – 3,0 млрд дол. США. Порівняно з 2021 р. експорт послуг зменшився на 28,3%, імпорт, відповідно, на 62,2%. Позитивне сальдо становило 6,1 млрд дол. США (за 2021 р. також позитивне – 5,6 млрд дол. США).

Обсяг експорту послуг країнам ЄС становив 3,4 млрд дол. США та зменшився порівняно із 2021 р. на 22,3%. Найбільшу питому вагу в експорті

послуг до країн ЄС мали: послуги у сфері телекомунікацій – 34,2%, транспортні послуги – 24,5%, послуги з переробки матеріальних ресурсів – 22,3%, ділові – 13,2%. Імпорт послуг від країн ЄС становив 1,7 млрд дол. США та зменшився порівняно із 2021 р. на 48,5%.

Найбільшу питому вагу в імпорті послуг із країн ЄС мали: транспортні послуги 40,1%, ділові – 17,8%, послуги у сфері телекомунікацій – 13,5%, роялті та інші послуги, пов’язані з використанням інтелектуальної власності, – 9,9%, послуги, пов’язані з фінансовою діяльністю, – 7,3%.

Внутрішня торгівля. Згідно з даними Держстату України оборот роздрібної торгівлі, який включає дані щодо роздрібного товарообороту підприємств (юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців), основним видом економічної діяльності яких є роздрібна торгівля, у 2022 р. становив 1 397,8 млрд грн, що у порівняних цінах на 21,4% менше від обсягу попереднього року. Роздрібний товарооборот підприємств роздрібної торгівлі (юридичних осіб) за 2022 р. склав 973,8 млрд грн, що на 24,3% менше від обсягу 2021 року.

Транспорт. У 2022 р. вантажообіг підприємств транспорту становив 165,9 млрд ткм (57,3% від обсягу 2021 р.), ними перевезено 318,2 млн тон вантажів, що на 48,8% менше аналогічного показника за 2021 рік.

У 2022 р. усіма видами транспорту виконано пасажирообіг в обсязі 31,1 млрд пас. км, послугами пасажирського транспорту скористалися 1600,6 млн пасажирів, що становить, відповідно, 49,6% та 60,3% від обсягу 2021 року.

Індекс споживчих цін (індекс інфляції) за 2022 р. у цілому склав 126,6% (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка індексу цін
(у %, грудень до грудня попереднього року)

Показник	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Споживчі ціни	100,5	124,9	143,3	112,4	113,7	109,8	104,1	105,0	110,0	126,6
Ціни виробників промислової продукції	101,7	131,8	125,4	135,7	116,5	114,2	92,6	114,5	162,2	107,3

Базовий індекс споживчих цін (БІСЦ) у цілому за 2022 р. порівняно з попереднім роком становив 122,6% (за 2021 р. було 107,9%) [6].

Ціни на продукти харчування та безалкогольні напої зросли за рік (грудень 2022 р. проти грудня 2021 р.) на 34,4%. Найбільше подорожчали яйця курячі (+76,6%), фрукти (+73,8%), овочі (+51,8%) риба (+45,8%), цукор

(+31,0%), хліб і хлібопродукти (+30,3%), макаронні вироби (+27,9%), м'ясо та м'ясопродукти (+24,6%), хліб (+22,1%).

За підсумками 2022 р. ціни на пальне зросли на 69,4%, що стало одним із факторів зростання собівартості і, відповідно, цін практично всіх товарів і послуг.

Ціни (тарифи) на житло, воду, електроенергію, газ та інші види палива зросли на 6,0%, каналізацію – на 14,9%, водопостачання – на 12,0%.

У сфері охорони здоров'я ціни зросли на 19,9%, зростання цін на фармацевтичну продукцію, медичні товари та обладнання склало 21,9%, а ціни на амбулаторні послуги зросли на 16,7% [6].

Ціни на транспорт зросли на 42,9% передусім через подорожчання палива та мастил на 69,4% і транспортних послуг на 28,1%. Індекс цін виробників промислової продукції за 2022 р. становив 107,3%. У постачанні електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря ціни зросли на 2,2%, добувній промисловості – на 27,3% 56,5%, переробній промисловості – на 2,5%.

Індекс цін у будівництві за 2022 р. становив 108,1% (за 2021 р. – 120,5%).

Державний бюджет. З урахуванням схвалених протягом 2022 р. Верховною Радою України змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2022 рік», визначені Законом показники державного бюджету становили: доходи – 1 553 млрд грн, видатки – 3 037 млрд грн, повернення кредитів – 10,3 млрд грн, надання кредитів – 23,5 млрд гривень. Водночас в умовах воєнного стану та постійно зростаючої потреби в ресурсах Уряд був вимушений піти на безпрецедентне зростання рівня дефіциту державного бюджету, граничний розмір якого становив 1 497,2 млрд грн, у тому числі загального фонду – 1 399,5 млрд гривень [7].

Доходи державного бюджету України за 2022 р. становили 1 787,7 млрд грн, що на 490,8 млрд грн, або на 37,8% більше ніж у 2021 році. Водночас 481,1 млрд грн із зазначеної суми склали гранти від міжнародних партнерів (МФО, Європейського Союзу та окремих країн), які надійшли до українського бюджету після початку повномасштабної війни (26,9% від усіх доходів державного бюджету за рік). Доходи державного бюджету становили 115,1% річного показника, затвердженого Верховною Радою України, зі змінами. Перевиконання річного затвердженого показника становило 234,7 млрд гривень.

Рівень виконання річного розпису з урахуванням змін, внесених розпорядниками коштів державного бюджету за спеціальним фондом (переважно через збільшення річних показників за власними надходженнями бюджетних установ), становив 101,5%. Доходи загального фонду державного бюджету за 2022 р. порівняно із 2021 р. зросли на 37,5%, або на 406,9 млрд грн – до 1 491,1 млрд гривень.

Рівень виконання річного показника, затвердженого Верховною Радою України, зі змінами, за загальним фондом державного бюджету становив 123,1%, перевиконання – 280,2 млрд грн.

Касові видатки державного бюджету України за 2022 р. проведено в обсязі 2 705,7 млрд грн, або 89,1% річного показника. Рівень виконання річного розпису з урахуванням змін, внесених розпорядниками коштів державного бюджету за спеціальним фондом, становив 82,9%.

У 2022 р. порівняно із 2021 р. видатки державного бюджету зросли на 1 214,2 млрд грн, або на 81,4%.

За 2022 р. касові видатки загального фонду державного бюджету виконано в обсязі 2 411,1 млрд грн, що більше проти 2021 р. на 1 151,2 млрд грн, або у 1,9 раза. Рівень виконання розпису видатків загального фонду становив 92,3%, або на 202,1 млрд грн менше запланованого. Основними причинами невиконання планових показників видатків загального фонду державного бюджету за 2022 р. були фінансування соціальних видатків відповідно до зареєстрованих зобов'язань, економія за видатками на обслуговування державного боргу, а також затримки відповідних головних розпорядників із підготовкою та затвердженням документів, необхідних для проведення видатків (у тому числі видатків, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки та оборони країни).

Видатки державного бюджету на обслуговування боргу та виплат за державними деривативами (за функціональною класифікацією видатків) у 2022 р. становили 157,9 млрд грн, що на 2,2 млрд грн, або на 1,4% більше ніж у 2021 році.

Видатки на виплату заробітної плати та нарахувань для працівників бюджетної сфери у 2022 р. становили 994,4 млрд грн, що на 731,7 млрд грн, або у 3,8 раза більше ніж у 2021 році. Зростання відповідних видатків пов'язано із підвищенням розмірів грошового забезпечення військовослужбовців та підвищенням мінімальної заробітної плати (місячний розмір мінімальної заробітної становив з 1 січня 2022 р. – 6 500 грн, а з 1 жовтня 2022 р. – 6 700 грн).

Пенсійне забезпечення у 2022 р. здійснювалося відповідно до норм чинного законодавства своєчасно та в повному обсязі. За 2022 р. касові видатки державного бюджету для перерахування трансфертів до Пенсійного фонду становили 232,9 млрд гривень.

Мінімальний розмір пенсії у 2022 р. становив 1 986 грн, що на 168 грн більше ніж у 2021 році. Станом на 01 січня 2023 р. середній розмір пенсійних виплат становить 4 623 грн, що на 631 грн більше ніж станом на 01 січня 2022 року. Також у 2022 р. проведено індексацію пенсій 9,4 млн громадян. Крім того, з 01 жовтня 2022 р. було запроваджено доплату у розмірі 300 грн пенсіонерам, яким виповнилося 70 років до досягнення ними 75 річного віку. Чисельність осіб, які отримали доплату – 1,7 млн осіб.

Загалом у 2022 р. для здійснення виплат внутрішньо переміщеним особам адресної допомоги на покриття витрат на проживання спрямовано 53,5 млрд гривень. На кінець року допомогу отримало понад 2 млн осіб. Водночас у 2022 р. забезпечено фінансовими ресурсами зростання з 1 липня та 1 грудня розмірів прожиткового мінімуму. У грудні 2022 р. розмір прожиткового мінімуму на одну особу зріс порівняно з груднем 2021 р. на 8,2% – з 2 393 грн до 2 589 гривень. Для основних соціальних і демографічних груп населення прожитковий мінімум зріс порівняно з груднем попереднього року: для дітей віком до 6 років – на 172 грн до 2 272 грн; дітей віком від 6 до 18 років – на 215 грн до 2 833 грн; працевдатних осіб – на 203 грн до 2 684 грн; осіб, які втратили працевдатність, – на 159 грн до 2 093 гривень.

Розміри пенсій та передбачених законодавством видів державної допомоги певним категоріям громадян підвищено відповідно до зростання прожиткового мінімуму. Для забезпечення виплати деяких видів допомоги, компенсацій, грошового забезпечення та оплати послуг окремим категоріям громадян у 2022 р. було спрямовано 63,5 млрд грн, що на 2,5 млрд грн більше ніж у 2021 році.

У 2022 р. забезпечувалося виконання усіх зобов'язань щодо перерахування **міжбюджетних трансфертів**. Так, протягом року із державного бюджету місцевим бюджетам було надано трансфертів у сумі 136,8 млрд грн, у тому числі із загального фонду державного бюджету у сумі 129 млрд грн, або 98,7% від передбачених розписом асигнувань на 2022 рік. Із спеціального фонду державного бюджету за 2022 рік фактично проведено трансфертів місцевим бюджетам в обсязі 7,8 млрд гривень.

Виклики, які постали у зв'язку зі збройною агресією та необхідність надання соціальної підтримки населенню потребували збільшеного фінансового забезпечення на їх вирішення, що призвело до значного зростання дефіциту державного бюджету. Тому Уряд був змушений призупинити на 2022 р. законодавчо встановлені обмеження на верхню межу дефіциту (у розмірі 3% прогнозного номінального обсягу ВВП) та сформувавши державний бюджет із граничним обсягом дефіциту державного бюджету у сумі 1 497,2 млрд грн, або 31,7% прогнозного обсягу ВВП.

Протягом 2022 р., з урахуванням фінансування нагальних потреб, які виникли в результаті війни, річний плановий показник дефіциту державного бюджету постійно переглядався і склав 1 536,6 млрд гривень. Фактично, державний бюджет у 2022 р. виконано з дефіцитом у сумі 914,9 млрд грн, що становить 59,5% річного планового показника зі змінами, та відповідає 18,6% очікуваного обсягу ВВП.

Основним джерелом отримання додаткових фінансових ресурсів, необхідних для фінансування державного бюджету, були державні внутрішні та зовнішні запозичення, які за 2022 р. склали 1 309,1 млрд гривень. Державні внутрішні запозичення до загального фонду державного бюджету були

здійснені у сумі 666,9 млрд грн, серед яких 266,9 млрд грн отримані від ОВДП, розміщених на аукціонах, у тому числі 197,2 млрд грн – військові облигації.

Державні зовнішні запозичення до державного бюджету у 2022 р. були здійснені у сумі 612,2 млрд грн, з яких 48,0 млрд грн надійшло від міжнародних фінансових організацій та країн-партнерів до спеціального фонду на впровадження спільних проектів.

У 2022 р. Україна отримала понад 32 млрд дол. США міжнародної допомоги, з яких більше 14 млрд дол. США становили гранти. Завдяки цьому вдалося профінансувати більшу частину дефіциту зведеного бюджету (понад 27% ВВП без урахування грантів), а також наростити міжнародні резерви до 28,5 млрд дол. США на кінець року. Поточний рівень резервів є достатнім для забезпечення стійкості валютного ринку [8].

Державний борг. Згідно з інформацією Мінфіну України станом на 31 грудня 2022 р. державний та гарантований державою борг України становив 4 072,85 млрд грн, або 111,38 млрд дол. США, в тому числі: державний та гарантований державою зовнішній борг – 2 610,96 млрд грн (64,11% від загальної суми державного та гарантованого державою боргу), або 71,40 млрд дол. США; державний та гарантований державою внутрішній борг – 1 461,89 млрд грн (35,89%) або 39,98 млрд дол. США [9].

Обсяг державного та гарантованого державою боргу розраховується у грошовій формі, як непогашена номінальна вартість боргових зобов'язань у валюті кредиту (позики). Стан державного та гарантованого державою боргу визначається у гривнях та доларах США за курсом Національного банку України на останній день звітного періоду та включає операції за цей день.

Державний борг України становив 3 715,13 млрд грн (91,22 % від загальної суми державного та гарантованого державою боргу), або 101,59 млрд дол. США, у тому числі: державний зовнішній борг становив 2 325,44 млрд грн (57,1%), або 63,59 млрд дол. США, державний внутрішній борг становив 1 389,69 млрд грн (34,12%), або 38,00 млрд дол. США.

Гарантований державою борг України становив 357,71 млрд грн (8,78% від загальної суми державного та гарантованого державою боргу), або 9,78 млрд дол. США, в тому числі: гарантований державою зовнішній борг – 285,52 млрд грн (7,01%), або 7,81 млрд дол. США; гарантований державою внутрішній борг – 72,20 млрд грн (1,77%), або 1,97 млрд дол. США.

Протягом грудня 2022 р. сума державного та гарантованого державою боргу України збільшилась у гривневому еквіваленті на 141,21 млрд грн. та у доларовому еквіваленті державний та гарантований державою борг збільшився на 3,87 млрд дол. США. Загалом за 2022 р. на погашення основної суми державного боргу було спрямовано 448,6 млрд грн та на обслуговування – 156,5 млрд гривень.

Зовнішній борг України. Згідно з інформацією Національного банку України¹² обсяг **валового** зовнішнього боргу України у 2022 р. зріс на 2,3 млрд дол. США.

Станом на кінець року міжнародні резерви становили 28,5 млрд дол. США, що забезпечує фінансування імпорту майбутнього періоду протягом 3,5 місяця.

Профіцит поточного рахунку платіжного балансу у 2022 р. становив 8,0 млрд дол. США (5,0% від ВВП) порівняно з дефіцитом у 3,9 млрд дол. США (1,9% від ВВП) у 2021 році. Профіцит сформувався головним чином завдяки отриманню грантів від міжнародних партнерів і скороченню виплат за інвестиційними доходами. Водночас суттєво розширився дефіцит товарів та послуг за рахунок значного зниження експорту порівняно з імпортом та значних витрат громадян України, які перебувають за кордоном.

Без урахування реінвестованих доходів та грантів дефіцит поточного рахунку становив 6,0 млрд дол. США, або 3,8% від ВВП (за 2021 р. профіцит становив 1,0 млрд дол. США, або 0,5% від ВВП).

Банківська діяльність. На кінець 2022 р. в Україні діяло 67 банків. За рік кількість банків зменшилася на чотири невеликих установи, зокрема на дві з них із державним російським капіталом – в лютому 2022 року на кінець року становив 132,0 млрд дол. США. Відносно ВВП обсяг боргу збільшився за рік із 64,6% до 83,0% [10].

Зовнішній борг державного сектору збільшився на 12,1 млрд дол. США та становив 69,1 млрд дол. США (43,5% від ВВП). Зовнішні зобов'язання приватного сектору зменшилися на 9,8 млрд дол. США та становили 62,9 млрд дол. США (39,5% від ВВП).

Зовнішні зобов'язання сектору загального державного управління збільшилися на 14,1 млрд дол. США – до 65,3 млрд дол. США (41,0% від ВВП) за рахунок чистого залучення кредитів від міжнародних партнерів (14,7 млрд дол. США) та від МВФ (2,3 млрд дол. США). Основною валютою зовнішніх запозичень України станом на кінець 2022 р. залишався долар США: 55,7% від загального обсягу зовнішнього боргу, однак, його частка зменшилася за рік на 5,6 в. п. Водночас збільшилася частка запозичень у євро з 23,0% до 29,2%.

Обсяг короткострокового зовнішнього боргу за залишковим терміном погашення за рік зменшився на 9,3 млрд дол. США та на кінець 2022 р. становив 39,1 млрд дол. США.

Офіційні міжнародні резерви (золотовалютні) України станом на 31 грудня 2022 р. склали 28,5 млрд дол. США і зменшились за 2022 рік на 2,4 млрд дол. США, або на 7,9%.

Платіжний баланс України. Згідно з даними Національного банку України¹³ загалом за 2022 р. зведений платіжний баланс сформувався з дефіцитом у 2,9 млрд дол. США (у 2021 р. профіцит становив 487 млн дол.

США). Надходження у 2022 р. від МВФ у межах Інструменту швидкого фінансування RFI становило 2,0 млрд СПЗ (2,7 млрд дол. США в еквіваленті), погашення за раніше залученими кредитами від МВФ у 2022 р. становило 2,1 млрд дол. США [11,12].

За 2022 р. банки скоротили кожне п'яте відділення. Переважно скорочувалися відділення та персонал у регіонах, де велися чи відбуваються активні бойові дії, а отже, попит на банківські послуги нижчий. Найбільше скорочення відбулося у Харківській і Донецькій областях, у Києві та Херсонській області.

За 2022 р. частка державних банків зросла на 3,9 в.п. (відсоткових пункти) та перевищила половину чистих активів сектору – 50,6%. Рівень концентрації на 17,9% (на 8,6% за фіксованим на початок року курсом). Переважно нарощувалися обсяги депозитних сертифікатів НБУ та коштів на рахунках в інших банках. Разом з тим вкладення в ОВДП за рік незначно скоротилися. Підвищення попиту на державні цінні папери відбулося на початку 2023 року. Чистий кредитний портфель скорочувався передусім внаслідок дорезервування.

За 2022 р. у платоспроможних банках чисті гривневі кредити суб'єктам господарювання зросли на 0,5%, у валюті – знизилися на 23,9% у доларовому еквіваленті. Зростання гривневого кредитного портфеля відбувалося передусім у сільському господарстві. Попит на позики надалі пригнічений, тож ключовим рушієм гривневого корпоративного кредитування залишатиметься державна програма підтримки «Доступні кредити 5–7–9%», хоча темпи кредитування в межах програми скоротилася.

За 2022 р. обсяг чистого роздрібного гривневого кредитного портфеля скоротився на 32,7%. Фінустанови прискорили визнання кредитних втрат внаслідок війни. У цілому за рік питома вага непрацюючих кредитів підвищилася на 8,1 в. п. – до 38,1%. За підсумками року зросла частка непрацюючих кредитів фізичним особам – на 13,6 в. п., корпоративних кредитів – на 6,8 в. п.

Обсяги зобов'язань платоспроможних банків зросли за рік та перевищили показники 2021 р. на 18,8% (на 7,5% за фіксованим на початок року курсом). Кошти клієнтів надалі залишаються основним джерелом фінансування банків.

Наприкінці грудня 2022 р. їхня частка зросла до 87,9%. Банки остаточно замінюють коштами клієнтів дороге рефінансування НБУ – його частка знизилася до 1,8% (рівень вересня 2020 р.).

Попри значні відрахування до резервів, за результатами 2022 р. банківський сектор отримав 24,7 млрд грн прибутку. Збитковою за рік була 21 банківська установа, у тому числі два державних банки. Сукупний збиток цих установ становив 20,8 млрд грн. Більшість банків зберігала високу операційну ефективність. За підсумками року операційно прибутковим був 61 банк.

Протягом 2022 р. банки формували резерви під збитки, спричинені війною, всього за рік за попередніми даними банки сформували 118,8 млрд грн резервів.

Ринок праці. На ринок праці продовжує впливати велика кількість переселенців у межах України та мігрантів в інші країни. За даними ООН, наведеними у Інфляційному звіті НБУ15, станом на 16 січня 2023 р. поза межами України залишалось 8 млн осіб, з них статус тимчасового захисту в ЄС отримали майже 5 млн осіб [13].

У межах України за оцінкою Міжнародної організації міграції (МОМ) на 05 грудня 2022 р. було 5,9 млн внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Кількість зареєстрованих ВПО складала 3,6 млн осіб станом на 25 грудня 2022 року. Середній рівень безробіття за 2022 р. оцінюється в межах 25–26 %, а кількість безробітних оцінено в середньому у 2,9 млн. осіб [13].

Пошук роботи залишається проблемою як для ВПО, так і мігрантів за кордоном. Зайнятість серед переселенців поступово зростає, що підтримує ринок праці загалом, але її рівень все ще значно нижчий, ніж серед тих, хто не полишав свого місця проживання.

Пошук роботи мігрантами ускладнений в тому числі через більші витрати часу для влаштування побуту. За даними опитування ООН, до виїзду з України більшість мігрантів (63%) мали роботу, тоді як на момент опитування були працевлаштовані лише 28% респондентів. Згідно з дослідженням ЦЕС серед мігрантів 69% працювали або мали власний бізнес до 24 лютого, проте на момент опитування працювали 36%, найчастіше – в країні перебування (27% повний та неповний робочий день і власний бізнес) та дистанційно в Україні (8%, зокрема знайшли нову дистанційну роботу після 24 лютого 0.4%). Ще 22% шукають роботу в країні перебування.

Доходи населення. Згідно з даними НБУ, після різкого падіння у першій половині 2022 р. номінальні доходи населення почали зростати у другому півріччі. Значною мірою на це вплинули виплати у бюджетному секторі, зокрема грошового забезпечення військовим. Вагому частину зростання склали соціальні трансферти, пенсії, виплати ВПО та інші соціальні виплати.

Згідно з даними опитування значна частина отримувачів допомоги вважає її розмір недостатнім. Водночас, трохи більше половини опитаних (58%) вважають розподіл допомоги, що надходить від держави, загалом справедливим, а 17% опитаних радше не погоджуються з цим твердженням. Див.: Зайнятість, соцзахист, житло: ставлення населення до державних програм соціально-економічної підтримки і потреба у них [14].

За підсумками 2022 р. середня номінальна зарплата в Україні зросла на 0,5%, однак реальні доходи населення з урахуванням високої інфляції знизилися на 15,8%, насамперед зарплати в приватному секторі, а також пенсії. Найбільш складним є фінансовий стан переселенців, для яких

основними проблемами як за кордоном, так і всередині України залишаються брак коштів, труднощі з пошуком житла та роботи. У найближчі три роки, за оцінкою НБУ, очікується зростання зарплати українців, але тільки в номінальному вираженні, і цьому посприє зростання витрат у військовій сфері та секторі безпеки, а також адаптація економіки до роботи в умовах війни.

Індекс **реальної заробітної плати** (з урахуванням змін споживчих цін) у 2022 р. порівняно з 2021 р. становив 82,5%. Вирішальною у забезпеченні гуманітарних та соціальних видатків під час війни стала фінансова підтримка від партнерів у рамках проекту PEACE in Ukraine Світового банку. Загалом в межах цього проекту у 2022 р. Україна отримала 495,3 млрд грн зовнішнього фінансування, зокрема на фінансування: пенсій для понад 9 млн пенсіонерів (199,5 млрд грн); допомоги для 1,6 млн внутрішньо переміщених осіб (40,5 млрд грн); житлових субсидій для 1,6 млн сімей (15,9 млрд грн); допомоги при народженні дитини для 750 тис. сімей (8,9 млрд грн); зарплат для 515 тис. медпрацівників (45,2 млрд грн), 503 тис. учителів шкіл (69,9 млрд грн), 140 тис. викладачів закладів вищої освіти (18,5 млрд гривень) [15].

Згідно з повідомленням Держстату України¹⁹ за підсумками 2022 р. середньомісячна заробітна плата штатного працівника підприємств, установ, організацій (з кількістю працюючих 10 осіб і більше) склала 14 859 грн – на 6,1% більше, ніж роком раніше (14 016 грн за 2021 р.). Найбільша середня заробітна плата торік була зафіксована в галузі інформаційних технологій та фінансового сектору – 30 853 грн та 27 969 грн, відповідно. Найменшу заробітну плату отримували працівники, які надають поштові та кур'єрські послуги, - 8 598 гривень. У 2022 р. 64% роботодавців в Україні не підвищували зарплату працівникам, 42% роботодавців не планують цього робити і у 2023 році.

Населення. За даними Фонду народонаселення ООН²⁰, в Україні станом на 2023 р. проживає 36,7 млн осіб. Найбільша частка населення (64,6%) – це особи віком від 15 до 64 років, ще 20,2% становлять особи віком старше 65 років, а 15,2% громадян – віком до 14 років. Середня тривалість життя жінок – 78 років, чоловіків – 68 років. Сумарний коефіцієнт народжуваності у 2023 р. (середня кількість дітей, яку має жінка у репродуктивному віці) в Україні становить 1,3.

Згідно з оцінкою ДУ «Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України»²¹ станом на 1 січня 2023 р. чисельність населення України (в межах кордону на 1 січня 2022 р.) становила 28–34 млн. осіб, а прогноз інституту станом на 1 січня 2030 р. передбачає зменшення цього показника в межах від 24 млн до 32 млн осіб, якщо не буде «стрімкого міграційного припливу». За підрахунками інституту, виконаними на основі даних Держприкордонслужби України, за період з 24 лютого минулого року до 20 лютого 2023 р. кількість українців за кордоном збільшилася на 1 млн 830 тис. осіб. Загалом інститут оцінює кількість українців за кордоном приблизно

в 5 млн осіб. До цього числа входять ті, хто виїхав під час повномасштабного вторгнення та незадовго перед його початком.

Список використаної літератури:

1. Дані Держстату України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>. Дані наведені без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя, за 2014–2021 роки – також без частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.
2. Дані Держстату України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>. Дані наведені без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя, за 2014–2021 роки – також без частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях. Про використання даних інших органів влади (Мінфіну, НБУ, Мінекономіки тощо) зазначається окремо.
3. Коментар Національного банку щодо зміни реального ВВП у 2022 році. 14 квіт. 2023. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/komentar-natsionalnogo-banku-schodo-zmini-realnogo-vvp-u-2022-rotsi>
4. Огляд економічної активності (підсумки 2022 року) / Мінекономіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=010de307-2345-4162-b5e5-1dd8b2f81d10&tag=OgliadEkonomichnoiAktivnosti>.
5. Бюлетень стану торговельних відносин між Україною та ЄС / Мінекономіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=5db05993-288d-4981-9f26-f0f6cfe586e2&title=Biuletен StanuTorgovelnikhVid-nosinMizhUkrainoiuTasU2022-Rotsi>.
6. Урядовий кур'єр. Експрес-випуск. 12.01.2023 р. Держстат України. Індекс споживчих цін. URL: [articles/indeks-spozivchih-cin-u-grudni-2022-roku/](https://www.ukrstat.gov.ua/articles/indeks-spozivchih-cin-u-grudni-2022-roku/)
7. Інформація Міністерства фінансів України про виконання Державного бюджету України за 2022 рік / Мінфін України. URL : https://mof.gov.ua/uk/budget_2022-538
8. Інфляційний звіт. Січень 2023 року / НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/inflyatsiyniy-zvit-sichen-2023-roku>. С.5.
9. Інформаційна довідка щодо державного та гарантованого державою боргу України станом на 31.12.2022. Мінфін України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovaniy-derzhavju-borg>
10. Зовнішній борг України на кінець 2022 року (за методологією шостого видання Керівництва з платіжного балансу та міжнародної інвестиційної позиції) / НБУ. URL: https://bank.gov.ua/files/ES/ExDebt_u.pdf
11. Платіжний баланс у 2022 році (за попередніми даними, за методологією шостого видання Керівництва з платіжного балансу та міжнародної інвестиційної позиції) / НБУ. URL: https://bank.gov.ua/files/ES/State_u.pdf
12. Огляд банківського сектору. Лютий 2023 року / НБУ. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2023-02.pdf?v=4
13. Інфляційний звіт. Січень 2023 р. / НБУ. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/infly-atsiyniy-zvit-sichen-2023-roku>. С.25.
14. Дослідження. Аналітичний центр Cedos. URL: <https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/doslidzhennia-zainiatist-sotszakhyt-zhytlo.pdf>. С.9–10.
15. Іноземні партнери надали Україні 495 млрд грн у 2022 році на забезпечення пріоритетних витратів через Цільовий фонд Світового банку (PEACE).
16. Мінфін України. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/foreign_partners_provided_ukraine_with_uah_495_billion_in_2022_to_cover_priority_expenditures_through_the_world_banks_peace_project-3993.
17. Держстат України. URL: <https://ukrstat.gov.ua>.